

olvasóközönség széles rétegeire számító tudományos művek kiadása a magánvállalkozás számára is jövedelmező szokott lenni. A monografikus művek — a szaktudományok differenciálódása s rohamos fejlődése következtében — egyre kevésbé számíthatnak a tömegek érdeklődésére, de annál nélkülözhetetlenebbek a tudományos kutatás munkásainak. A szaktudományok részletproblémáit vizsgáló tudósok érintkeznek közvetlenül a tudományos igazsággal. Kutatásaik eredményeiben tükröződik, de eredményeik által egyszersmind módosul, fejlődik a szaktudomány struktúrája s így a világról alkotott egyetemes képünk is.

Gyalóky Jenő, a magyar hadtörténet ismert nevű, kiváló kutatója, új könyvében az eddig kevés figyelemre méltatott első orosz megszállás (1849 januárius 31—március 28.) katonai történetét írta meg. (A diplomáciai előzményeket és vonatkozásokat Horváth Jenő tisztázta.) Nagyszében és Brassó oláh és szász lakosainak hívására vonult be Erdély e két városába Lüders Havasalföldön táborozó seregének két különítménye Engelhardt és Skariatín tábornokok parancsnoksága alatt, hogy a kezdetben fölényben levő, de remegő és tétozó Puchner császári tábornok «hadművelési alapját» megvédelmezni segítsék, de alig két hónap múlva — Bem stratégiai mesterfogása következtében — újra elhagyták az országot a megvert császári seregekkel együtt.

Gyalóky Jenő a császári csapatok, az orosz különítmények és az erdélyi honvédhadsereg katonai akcióit, a szászhermányi, medgyesi, nagyszébeni, feleki, feketehalomi, vörstoronyi és tömösi harcokat a szegényes kútfőanyag ellenére is kitűnően rekonstruálja, szigorúan és pártatlan objektivitással ítéli meg. Számos félreértést és tévedést igazít

helyre. Megállapításait forrásidézetekkel, forráskritikai megjegyzésekkel és térkép-vázlatokkal teszi meggyőzőekké. A terepviszonyokkal, az időjárással és a katonák testi és szellemi állapotával is számol. Felismeri a parancsnokok emberi nagyságát (Bem, Van der Nüll) éppen úgy, mint emberi gyengeségét (Puchner, Gál Sándor). Noha a történeti élet egyetlen keskeny szeletét vizsgálja, mégis szervesen kapcsolja be ezt a szeletet — különösen bevezető és befejező megállapításai által — történeti életünk fősodrába.

Gyalóky Jenő munkásságától hadtörténetünknek még számos felderítetlen kérdésében várunk új eredményeket. M. F.

Szederkényi Anna : Felszabadultak.

Regény. (Az Athenaeum kiadása.) Egy asszony küzd az élet sötét és reménytelen problémáival. Az utcán névtelen gyermekek, elhagyott anyák, kivetett leányok, éhező, elnyűtt asszonyok. Meg kellett váltani az asszonyokat, az anyákat, a szerencsétlen leányokat s az ártatlan gyermekbimbókat. Az asszony, az ügyvédnő, a képviselőnő, hármashivatása között, gyöngeségének, elégtelenségének a tudatában háromfelé forgácsolt energiával harcol az életnek külön-külön is súlyos frontjain. A probléma megoldhatatlan. Az otthon kívül az asszony nélkül s a gyermekek elidegenednek. Az ügyvédi objektivitás mellett egyre előbukkan az asszonyi szív s a gyöngesség turbációja. A képviselőnő javaslata, az «anyák törvénye» elbukik a férfierdekek szövevényében. Az asszony visszatér a családba, amelyből elhivatott. És elkezd az öltéseket azon a kézimunkán, amibe az asszonyok belevárnak egy egész életet, «szerelmet, gondot, terveket, nekibuzdulásokat, elernyedéseket». És a kis kereszttek sorakoznak az öltések nyomán. «És fognak sorakozni ezután mindig

és többen lesznek, mindig többen és ő menni fog elől, a hímzés nyúlni fog utána . . .»

Szederkényi Anna szinte fájdalmas realitással vetíti elének a regény asszonyalakját. Meglátta a család legszorosabb kötelékéből felszabadult asszony lelki válságát. Felmutat egy szívet, egy új asszonyszívet, de ebben a szívben, íme, nem találtatott sem boldogság, sem megelégedés. És akkor miért minden? Júlia két nemzedék között az átmeneti típust képviseli. A régi asszonytípust Hédervárné, «a napamasszony», akinek még jó természet . . . Jobb, ha el tudják felejtetni az élettörténetüket, mint a gyermekszülést». A régi asszony nyitva hagyja maga mögött az ajtók sorát, mint ahogy nyitott könyv marad az egész élete. A másik, az új leánytípus sem vigasztaló. «Ezek a modern lányok csak merészek, de nem bátrak» és «minél sivárabb lesz a sorsuk, minél többet kortyolnak a tudásnak italából, annál mohóbban szomjúhozzák a tudat alatt az élet édes álmait.» «Dobálóznak nagy szavakkal», de «a férfi közeledésére hisznek és esküdöznek és kinyitják a szívüket.»

Júlia a két típus között keresztrefeszített asszonysorsával sem az egyikhez, sem a másikhoz nem tartozva, eltéved a problémák tüskés útvesztőjében s visszamenekül, talán vissza is békül a «napamasszony» életéhez. A regény nem ad választ sok-sok belénk dobott kérdésre. Ezek a kérdések tehát tovább élnek és feleletet követelnek. A regénynek nem is célja a szociális problémák megoldása, a felvetett és belénk dobott kérdéseknek mégis megvan a maguk feszítőerejük és tovább erjesztik a gondolatot. A Felszabadultak ennyiben irányregény jellegű.

Koncepciója nem annyira a mese sokszálú szövésében, mint inkább a lelki történések halmozásában, egy-

szersmind fokozásában mutat céltudatos íróra, aki emellett utánozhatatlanul nőies eszközöket használ jellegzetes részletek megalkotásában vagy a cselekmény lokális színezetének megteremtésére. Virág Verát, a Héderváry-nyaraló kertészének leányát s a férj nyári örömeinek szerencsétlenét pár mondattal nemcsak megalkotja, de belülről is átvilágítja: «A feje kék-babos, világossárga kendővel volt be-kötve. Az egyik kezében fehér házi-vászonba kötött motyó *árválkodott*. «A motyósnak kerek barna szeme volt. Csudálatosan szelíd, álmodozó gyermekszeme. Hívogató tiszta szeme, csak a legmélyén lakott valami szomorúság . . .» «Magányos volt a cifra szobában. Messziről jött, éktelen távolságot hozott magával és ez a nagy messzeség elfeküdt körülötte.» Néha egy mondattól is életet kapnak a figurák. Héderváry Jánosról, az asszony sógoráról ennyit mond: «Amikor elment a háborúba, úgy mondta: «degénység», mikor visszajött, úgy mondta: az «embereim».

Sok az igen finom megfigyelésről tanuskodó reflexió. Gyermekkori emlékeinek nyarát forróbb és világosabb napsütésben látja. Talán sokan vagyunk így színekkel és ízekkel. A gyermekkori emlékek csupa íz és szín-emlékek. A rég áhított zöld gyümölcsök ma fanyar és élvezhetetlen dolgok számunkra, akkor a nyers ízek ezerféle variációját jelentették. Ma az élettől fáradt érvekek kevesebb fényt fogadnak be és túl vagyunk az ízek szenzációján. A író majdnem hajlamosabb a reflexiókra, mint a dialógusokra. Ezek sokszor tartalmazítják, de néha nehezítik a regényt. Egy-egy patétikus hely néha az író egyébként természetes közvetlenségét veszélyezteti s néha a hősnőt nem tudja elég objektív messzeségbe vetíteni önmagától. Ezek az apróbb hibák azonban újra csak a nőíró tipikus vagy egyéni jellegzetességéből fakadnak. A könyv

jó és étellel megélt, bátorszávu író-munka.

Juhász M.

Esterházy Miklós nádor iratai = Schriften des Palatins Nikolaus Esterházy. — **Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy 1606—1645.** — Redigiert von *Ludwig Fekete.* (Im Auftrage des Fürsten Paul Esterházy, Budapest, 1932.)

Alig két éve, hogy a legnagyobb magyar családi levéltár értékes anyagából a magyar kormányzattörténet egy korszakát megvilágító fontos iratanyag napvilágot látott. A történettudomány munkásai és barátai örömmel üdvözölték a kiadó Esterházy Pál herceg vállalkozását, aki módot és lehetőséget nyújtott nagynevű őseinek, Esterházy Miklós nádornak a magyar történelemben évtizedeken át kifejtett munkássága pontos értékelésére s a megjelölt kérdés tudományos feldolgozása mellett a vonatkozó iratanyagot is közölte. Hogy ez az iratközlés milyen fontos hézagpótlást jelentett a magyar történetírásban, arra a munka méltatója már annak idején kellőképpen rámutatott. (Napkelet, 1930. nov. 1. 1070. l.)

Az azóta válságosra fordult gazdasági helyzet miatt még nagyobb örömmel fogadjuk most a tervezett nagy kiadás második kötetét, amely tartalmánál fogva még szélesebb körben tarthat számot a nagyközönség érdeklődésére s amely külföldi vonatkozásban is elsőrangú forrásanyagot szolgáltat a törökök európai uralmával foglalkozóknak.

Esterházy Miklós nádor levéltárának török iratai természetesen és elsősorban minket magyarokat érdekelnek. Újabb adatok ezek ahhoz a harchoz, amelyet ez a nemzet a léteért, a magyarságáért folytatott két ellenséges hatalom között morzsolódva s gazdaságilag tönkretéve. Történelmi értékén kívül nagy erkölcsi tőkét jelent ez a mi számunkra!

De nemcsak a magyar történészek számára készült Fekete Lajos munkája. Nagy haszonnal forgathatják a nyugati államok historikusai is, akik a XVII. század történelmével foglalkozva, nem térhetnek ki a török probléma tárgyalása elől, amely állandóan lekötötte a Habsburgok erejét. A török birodalom történelmének kutatója pedig még több adatot talál ebben a kötetben a legkülönbözőbb kérdésekre vonatkozóan, legyen az közgazgatási, gazdasági, harcászati vagy egészen magánjellegű. Ezt aényt helyesen felismerve, a bevezető tanulmány német nyelven jelent meg és a török szöveg mellett német fordításban adja az iratokat is. A török szöveg betűhív közlésével a turkológusoknak nyújt értékes forrást a kötet szerkesztője.

Fekete Lajos bevezető tanulmánya nemcsak értékes ismertetője a kötetben foglalt iratanyagoknak, hanem igen érdekes, lebilincselő feldolgozás a nagyközönség számára is, amely a hozzáférhető német szövegfordításban megismerheti a szokatlanhangú levelezést is.

A kiadó személyéhez méltó izléses kiállításról az Egyetemi Nyomda gondoskodott.

Dr. H. Pálffy Ilona.

Császár Imre : Macskák. Regény két kötetben. Stádium Sajtóvállalat kiadása.

Császár Imre színművész, a Színházakadémia volt tanára, szívesen és bizonyos rutinnal forgatja a tollat. A művészetéről, a színjátszásról, a színiélet alkotásiáról készült tanulmányain kívül írt már verset, drámát és néhány regényt. Új regénye, a Macskák, az idős szerzőt írói modorának teljes kialakulásában mutatja. Császár Imre írói egyéniségének nincsenek éles, jellegzetes vonásai s új regényének sincsenek, e regény szándékolt nagyvonalúsága ellenére sem, különös értékei. Mégis érdekes figyelemmel kísérni,